

ТЕОРЕТИКО-НАУКОВІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтовано теоретико-наукові аспекти професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови в початковій школі. Конкретизовано суперечності у сучасній вищій педагогічній професійній освіті. Проаналізовано особливості підготовки студентів другої половини ХХ століття. Висвітлено результати аналізу українських і зарубіжних дисертаційних праць. Окреслено актуальні проблеми підготовки вчителів іноземних мов початкової школи.

***Ключові слова:** професійна підготовка, освіта, вчитель іноземної мови, початкова школа, молодші школярі.*

Актуальність дослідження. У зв'язку з євроінтеграцією України освіта як один із соціальних інститутів стає гнучкішою, змінюються та вдосконалюються навчальні плани, програми. Виняткову увагу зосереджено на аналізі її стану, розробці й застосовуванні у практиці нових підходів і методів навчання. Водночас, змінюються підходи й вимоги до організації навчального процесу, що відображено у Національній доктрині розвитку освіти, Державній концепції професійної освіти, законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, державних національних програмах “Освіта” (Україна ХХІ століття), “Вчитель”.

Ураховуючи той факт, що оновлення системи підготовки вчителів відбувається повільно, час від часу висувуються складніші вимоги до них (високий рівень професіоналізму в певній галузі, інноваційний і творчий підхід до педагогічної діяльності та готовність до змін, лідерські якості, високий рівень духовного і морального розвитку особистості, політична, правова і економічна культура, психологічна готовність до діяльності в обраній сфері, спроможність брати на себе відповідальність, комунікативні, ділові якості, володіння однією з поширених іноземних мов, володіння комп'ютерною

технікою тощо [9, с. 44]), удосконалення потребує зміст навчання майбутніх педагогів задля оволодіння ними професійною майстерністю.

Особливої актуальності у руслі вищезазначеного набуває проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи з додатковою спеціальністю “Іноземна мова”, оскільки іноземну мову як навчальну дисципліну введено до програми початкової школи з 2002/ 2003 навчального року. Тому **метою** нашої статті є проаналізувати теоретико-наукові аспекти професійної підготовки таких педагогів.

Аналіз досліджень і публікацій. Результати аналізу наукової психологічної, педагогічної та методичної літератури і практичного досвіду педагогів свідчать, що вчителі іноземних мов недостатньо володіють теоретичними і методичними знаннями про вікові особливості молодших школярів, специфіку їх навчальної діяльності, використовують традиційні форми і методи роботи.

Психолого-педагогічні особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи відображено в дослідженнях М. Вовка, М. Гайдуря, М. Овчинникової, О. Савченко, Н. Сулаєвої, Л. Філатової, В. Чайки. Вагомими для нашого дослідження стали праці О. Вєтохова, Л. Виготського, Д. Ельконіна, І. Зимньої, Я. Кодлюк, Н. Кудикіної, О. Леонтєва, О. Люблінської, О. Паршикової, В. Сухомлинського. Теоретико-методологічні основи підготовки вчителів іноземних мов висвітлено у працях О. Бігич, О. Гончарової, Т. Зубенко, С. Ніколаєвої, В. Редька, С. Роман, Л. Чулкової та інших. Специфіку організації навчальної діяльності учнів різних вікових категорій досліджували Т. Донченко, О. Катеруша, А. Клименко, В. Крутий, О. Кузьміна, І. Куліш, М. Матішак, Н. Потапова, Т. Пушкарьова, О. Ярошенко та інші.

Питання підготовки майбутніх педагогів до організації та активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи відображено у працях М. Гайдуря, В. Михальської, М. Овчинникової, С. Ратовської, Н. Сулаєвої, Л. Філатової тощо.

Результати аналізу дисертаційних і монографічних праць свідчать про наявні прогалини у підготовці майбутніх учителів іноземних мов початкової

школи до ефективної організації навчальної діяльності учнів. Відповідно це увиразнює низку суперечностей у сучасній вищій педагогічній професійній освіті:

- між потребами сучасної початкової школи і низьким рівнем готовності майбутніх педагогів з додатковою спеціальністю “Іноземна мова” до ефективної організації навчальної діяльності в школі першого ступеня;

- між ускладненням професійної діяльності вчителя іноземної мови в початковій школі і недостатнім рівнем сформованості умінь організовувати навчальну діяльність молодших школярів;

- між усвідомленням необхідності організації дидактичних ігор у процесі вивчення іноземної мови молодшими школярами і недостатністю їх використання вчителями як ефективного системотвірного методу навчання.

Порівнюючи вітчизняний досвід раннього навчання іноземної мови з європейським, зауважимо, що на початку 80-х років ХХ сторіччя здебільшого в європейських країнах іноземну мову не вивчали у початковій школі, однак на теперішньому етапі у країнах Європейського Союзу започатковано вивчення іноземної мови з 6–9 років [6, с. 84]. Так, у Люксембурзі учні починають вивчати іноземну мову з 6-ти років, в Італії – з 8-ми, в Норвегії, Чехії – з 9-ти, у Фінляндії – з 7–9 років (залежно від специфіки навчання в тій чи іншій школі), в Німеччині – зазвичай, із 8 років тощо. Першість належить англійській мові – в Норвегії її вивчають 66% учнів, в Іспанії та Фінляндії – 63% і 64% відповідно, у Швеції й Чехії – 48%, у Румунії – 35%, Ісландії – 15% дітей [6, с. 84–85].

В Україні в усіх загальноосвітніх середніх школах вивчення іноземної мови розпочинається із першого класу. У пояснювальній записці Програми з іноземних мов зазначено, що освітні, розвивальні й виховні цілі реалізуються впродовж усього навчального процесу на уроках і в позакласній роботі [7, с. 3].

Реалізація положень Закону України “Про загальну середню освіту” передбачає перегляд структури ступеневості навчання, оновлення змісту навчання засобами іноземної мови, створення альтернативних підручників, запровадження стандартів з іноземних мов.

Однак, зауважимо, що реформи в освіті, зокрема у початковій школі, зумовили проблеми з нестачі підручників та недосконалістю навчально-методичних комплексів викладання іноземної мови в початковій ланці внаслідок недостатньої готовності вчителів навчати іноземної мови учнів молодшого шкільного віку. Вивчення іноземної мови в 1–4 класах (початкова школа) і в старших класах істотно відрізняється. Це зумовлено передусім віковими особливостями молодших школярів. Ураховуючи, що провідним видом діяльності для них все ще є ігровий, особливо на початкових етапах вивчення мови, досліджуваний аспект, на наше переконання, є актуальним. Проте підготовка вчителів до навчання іноземної мови учнів початкової школи все ще не стала предметом комплексного дослідження.

Аналізуючи професійну педагогічну підготовку вчителів іноземної мови для початкової школи в ретроспективному ракурсі, зазначимо, що до 90-х років ХХ сторіччя її зазвичай представлено в навчальних програмах і підручниках, спецсемінарах та спецкурсах. Їхня мета – удосконалення дидактико-методологічної підготовки майбутніх учителів [4, с. 40–41]. Однак на практиці, на думку дослідників, простежувалися розбіжності у викладанні дидактики, теорії виховання і вивчення іноземної мови [8, с. 79] відповідно до того, що потреби шкільної практики передували теорії педагогічної освіти.

В означений період (до 90-х років ХХ століття) поширеною була відмова від дисциплін суспільного спрямування у навчанні майбутніх учителів. Отож, інноваційність суспільної, політичної та психолого-педагогічної підготовки студентів забезпечували спеціальні дисципліни. Тому виникла потреба переглянути номенклатуру навчальних дисциплін і перерозподілити навчальний час на користь професійно спрямованих [4, с.43].

Наприкінці ХХ століття виокремилися й нові напрями професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов: обґрунтування взаємозв'язку між теоретичною і практичною іншомовною підготовкою; вдосконалення комунікативного методу навчання; підвищення результативності навчання за допомогою різних видів іншомовної діяльності; використання перекладу; пошук нових способів навчання іноземних мов.

Результати аналізу українських і зарубіжних дисертаційних праць щодо підготовки фахівців з додатковою спеціальністю “Іноземна мова” уможливили виокремлення окремих аспектів дослідження. Проаналізуємо їх детальніше. Скажімо, в дослідженні С. Будака про формування готовності студентів до іншомовної діяльності, методика підготовки педагогічних кадрів до навчання дошкільників іноземної (англійської) мови, основний акцент зроблено на використанні методу комунікативної взаємодії, оскільки, на думку науковця, педагогічна комунікація і комунікативна спрямованість навчання є стрижневими у діяльності вчителя [2, с. 16]. Для досліджуваної нами теми важливими вбачаємо аналіз сутності професійно-педагогічної діяльності педагога та її складників, а також професійних якостей (придатність, самовизначення, самоактуалізацію, уміння, професійну компетентність, від яких залежить готовність майбутнього вчителя до діяльності, її ефективність та результативність).

Актуальними вважаємо дослідження Т. Шкваріної щодо підготовки студентів педучилищ до навчання англійської мови дітей. На її думку, підготовка майбутніх учителів до раннього навчання іноземної мови залежить від інтеграції змісту, форм і методів викладання фахових дисциплін. Відповідно, таке навчання передбачає вивчення мовного, мовленнєвого, соціокультурного матеріалу у комунікативній професійно спрямованій діяльності студентів засобами умовно-комунікативних вправ, рольових та рухливих ігор, ігор з предметами, моделювання професійно-виробничих, соціально-побутових ситуацій, інсценування, конкурсів і змагань, взаємодії у шеренгах, командах, малих групах, використання музики, аудитивних, аудіовізуальних засобів, зорових опор [10, с. 65]. Погоджуємося із підходами дослідниці й вважаємо, що для набуття студентами вмінь та навичок практичної діяльності обов’язково слід створювати педагогічні ситуації.

Використанню організаційних форм навчання у підготовці фахівців за спеціальністю “Іноземна мова” в університетах США присвячено дослідження І. Пасинкової [5]. Основними формами дослідниці вважає лекційні, семінарські заняття, індивідуальні консультації, практичні заняття, різні види практики

студентів; використання кооперованого навчання, навчання у співробітництві та інтерактивного навчання. На практиці їх реалізують за допомогою навчання в командах, у малих групах, роботи в парах. Підготовку фахівців з іноземної мови у США забезпечують тісною співпрацею викладачів зі студентами задля досягнення високої ефективності навчального процесу [5]. Серед недоліків даних форм навчання дослідниця визначає зосередження на них лише у процесі підготовки бакалаврів. Цінною у контексті нашого наукового пошуку розглядаємо інформацію про інтерактивне навчання, необхідне для підготовки педагогів до організації навчальної діяльності учнів початкової школи.

На думку Н. Харитонові, формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови реалізовується через особистісно-діяльнісний підхід, актуалізацію загальнотеоретичного, соціокультурного і комунікативного аспектів, їх інтерактивну взаємодію. Визначивши комунікативний компонент стрижневим у формуванні професійної компетентності майбутнього педагога, автор, однак, не представила формування цієї “визначальної якості” у майбутнього вчителя зі спеціальністю “Іноземна мова” [2, с. 32–33]. Разом з тим, погоджуємося щодо необхідності використання методів активного навчання для реалізації комунікативного підходу в підготовці майбутніх учителів початкової школи з додатковою спеціальністю “Іноземна мова”.

Якості майбутнього вчителя початкової школи формуються у процесі педагогічної підготовки та діяльності. Основними тенденціями професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, на думку вчених (О. Бігич, О. Бондаренко [1, с. 48–51]), є особистісно орієнтована професійна підготовка, її культуровідповідність, професійна автономія студента, орієнтація на рефлексію та інновації, білінгвальність педагогічної освіти, інтеграція навчальних курсів, рівневість системи професійної компетенції.

Таким чином, на сучасному етапі виняткового значення набуває зосередження на студентові як активному суб’єкті навчання. Цієї думки дотримується Т. Зубенко, наголошуючи на необхідності поєднання у підготовці

майбутнього вчителя іноземної мови у початкових класах традиційних форм організації навчальної діяльності (лекції, лабораторні, практичні заняття, самостійна та науково-дослідницька робота) із нетрадиційними (методичний театр, методичні об'єднання, самоосвіта тощо), а також використанні методів активного навчання (дидактичні ігри, педагогічні імітації, методичні ринги, аукціони методичних знань, трансформування передового досвіду і власного методичного пошуку тощо), перегляді програмового матеріалу та створенні відповідного навчально-методичного забезпечення. Така система уможливорює мотивацію учіння, розкриття творчого потенціалу особистості, постійне самовдосконалення [3, с. 214], розвиток якостей майбутнього педагога, на чому акцентовано вище.

Отже, на нашу думку, основну увагу в підготовці вчителя до викладання іноземної мови в початковій школі слід звернути на співвідношення між формами й методами навчання і умовами, що забезпечують формування в студентів здатності самостійно ухвалювати рішення в різних педагогічних ситуаціях, самостійно здобувати потрібні знання, набувати навичок самостійної творчої діяльності. Майстерність майбутнього педагога залежить від його бажання удосконалювати свої професійні якості, цілей, які він ставить у процесі професійної підготовки.

Водночас, чимало актуальних проблем підготовки вчителів іноземних мов в початковій школі залишаються нерозв'язаними. Зокрема, дослідники вказують на такі: удосконалення рівня викладання навчальних дисциплін, пошук методик, які сприяли б продуктивності, динамічності уроків іноземної мови; підготовка майбутніх учителів до правильного й доцільного використання навчальних матеріалів у роботі з учнями, застосовуючи педагогічні інновації тощо (Л. Саченко); суб'єкт-об'єктний характер організації вивчення іноземної мови у ВНЗ (Т. Зубенко); розбіжності між підготовкою майбутніх учителів та реальним станом іншомовної освіти у початковій школі.

Висновки. Таким чином, особливостями професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи з додатковою спеціальністю "Іноземна мова" є: орієнтація на комунікативну компетентність педагога, здатного

використовувати знання і вміння на практиці, з високою професійною майстерністю, готовністю адаптуватися до змін; особистісна зорієнтованість підготовки; орієнтація на професійний потенціал студента (творчість, індивідуальний стиль діяльності); урахування особливостей вивчення іноземної мови в початковій школі, індивідуальних вікових особливостей молодших школярів; урахування стану викладання іноземної мови в традиційній системі роботи початкової школи.

Перспективи дослідження. Запропонована стаття не вичерпує всіх проблем порушеної тематики. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності обґрунтування шляхів удосконалення професійної підготовки, а також практичний аспект підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи, формування готовності майбутніх педагогів до раціонального використання педагогічних інновацій на уроках іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко О. Ф. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя іноземної мови для початкової школи / О. Ф. Бондаренко, О. Б. Бігич // Іноземні мови. – 2002. – № 4. – С. 48–51.

2. Будає С. В. Формування готовності студентів до іншомовної діяльності з дошкільниками : монографія зі спецпрактикумом у двох книгах / Будає С. В. – К. : Слово, 2008. – 288 с.

3. Зубенко Т. В. Шляхи удосконалення методичної підготовки вчителів іноземної мови початкових класів / Т. В. Зубенко // Вісник Житомирського держ. пед. університету. – Житомир, 2003. – Вип. 12. – С. 212–214.

4. Озерянська А. Проблема професійної підготовки вчителів іноземної мови у 90-х роках ХХ століття / А. Озерянська // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2004. – № 1. – С. 40–47.

5. Пасинкова І. В. Система підготовки бакалаврів гуманітарних наук з іноземної мови в університетах США [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика

професійної освіти” / І. В. Пасинкова. – К., 2005. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/5843.html>.

6. Першукова О. О. Розвиток соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови в європейській шкільній освіті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Першукова Оксана Олексіївна. – К., 2002. – 220 с.

7. Програми для середніх і загальноосвітніх шкіл. Іноземні мови. 1–11 класи / [відп. за вип. В. В. Мошков]. – К. : Перун, 1996. – 38 с.

8. Слостенин В. А. Професійно-педагогічна підготовка сучасного вчителя / В. А. Слостенин, А. І. Мищенко // Педагогіка. – 1991. – № 10. – С. 79–84.

9. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи / Фіцула М. М. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

10. Шкваріна Т. М. Наставничо-корекційний курс для студентів – майбутніх вчителів раннього навчання англійської мови / Т. М. Шкваріна // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2002. – Вип. 10. – С. 64–70.

Tamara Marchii-Dmytrash. Theoretical and scientific aspects of future primary school foreign language teachers' training.

The theoretical and scientific aspects of future foreign languages teachers' training in elementary school are justified in the article. The contradictions in modern higher educational professional institution are concretized. The features of students' training of the second half of the XXth century are analyzed. The results of the analysis of Ukrainian and foreign dissertation papers are illuminated. It is outlined the current problems of foreign languages teachers' training of primary school.

Key words: professional training, education, foreign language teacher, primary school, junior pupils.